

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLIII. évf.

September—October.

5-ik füzet.

A modern katolikusok felelete a pápai encyclikára.

I.

A mit a szabadelvű protestáns keresztények már rég hirdetnek, hogy a theologia is haladó tudomány, annak korunkban egyik legszembevetőbb példája a modern katholicismus. A miveltség behatásai elől leginkább elzárkózott római egyház kebelében oly szellemi áramlat indult meg, a melyhez belső értékre hasonlót a tizenhatodik évszáz reformatiója óta alig mutat a történelem s a melyet elnyomni nem lehet semmiféle hatalmi eszközzel. A pápa a haladó irány képviselői ellen a „Pascendi“ kezdetű Encyclikát adta ki.¹ De a megindult mozgalom tovább veti hullámain. A modern katolikusok egy hatalmas, a vallás főbb kérdéseire kiterjeszkedő védőirattal² felelnek a pápai encyclikára.

Mindenekelőtt kijelentik, hogy az Encyclika hamis világtásban tárja fel az ő nézeteiket, mikor a modernistákat úgy tünteti föl, mint a kik „a keresztény kegyességnek ellenségei és az atheismusnak akaratlanul is előmozdítói.“ Ezért kötelességüknek érzik, hogy feleljenek, hogy gondolataikat leplezés nélkül nyilvánosságra hozzák. Az egyház legfőbb tekintélyétől jött eme súlyos váddal szemben nem maradhatnak hallgatagok. Saját lelkiismeretük és az egyház iránti tekintet egyaránt szólani készlik. Figyelemmel kísérték a jelenkori emberek vágyakozásait és arra a meggyőződésre jutottak, hogy az egyház és a társadalom nem találkozhatnak többé amaz eszmék alapján,

¹ Sanctissimi Domini Nostri Pii Divina Providentia Papae X. Litterae Encyclicae ad Patriarchas, Primates etc. de Modernistarum doctrinis. 8. sept. 1907.

² Le programme des Modernistes. Réplique à Encyclique du Pape Pie X. Pascendi Dominici gregis. Paris, Librairie Critique, 1908.

melyeket a tridenti zsinat állított meg; sem azon a nyelven nem értik meg egymást, mely a középkornak volt a nyelve. Mennyi idő folyt le III. Inceze pápa uralkodása óta, mennyi esemény következett egymásután sorba, azóta, hogy III. Pál volt Rómában a pápa! A bölcseleti és vallási gondolat, melyek az emberi szellem általános haladásával együtt haladnak, ma mennyivel más színben, más alakban jelennek meg, melyre a középkori egyetemek szerzetesei és az ellen-reformatio vezetői alig is gondolhattak. Lehet-e hát csodálkozni azon, hogyha a régi hittani formulák a mai kor emberei előtt érthetetleneknek látszanak és a theokratikus igények az egyéni felelősség legparányibb érzékére is bántólag hatnak? Az általános, valamint az egyéni lelkiismeretre nézve a történelemben nincs két egymáshoz teljesen hasonló pillanat... Az egyház nem igényelheti, hogy az Aquinoi Tamás *Summája* megfelel a XX. század vallási gondolkodásának. A Nagy Károly korabeli theologia elégtelen volt a XIII. század egyetemei igényeinek. A Pál apostol-féle irodalomban talált elméleteket átalakították a Platótól befolyásolt III. és IV. százbeli tudós egyházi atyák. És a mi lehetséges volt a múltban, lehetséges a jelenben is és az lesz a jövőben is. A Krisztus vallása, mely az Istenország igazságosságának megvalósulásában való hit, megbirja azt, hogy újabb és újabb formákban fejeztessék ki, hogyha e formák eszményi feltételeken épülnek fel. A tekintély azért ezeket az új formákat *à priori* nem kárhoztathatja.¹

A modernisták következőleg rendszerükről adnak felvilágosítást, mely nem a bölcselemből indul ki, hanem kritikai módszer. Tiltakoznak az ellen a feltevés ellen, melylyel az Encyelika azt állítja, hogy a modernismus alapja a bölcselem s hogy kritikai módszerüket, bibliait és történelmit, abból vezetik le; tiltakoznak az ellen, hogy az a törekvésük, melylyel a hagyományos katolikus tanokat a tudomány eredményeivel kibékíteni akarják, valamely aprioristikus elméletből származnék, mely elméletet ők a scholasticismus nem ismerése következtében és az ész fenhéjázó lázongásából védenének. E feltevés hamis és az Encyelika mégis arra építi érveit, de ők ez eljárást nem követhetik; hanem mindenekelőtt megmutatják e vádnak üres

¹ Le programme des Modernistes. 8—11 l.

voltát és azután tárgyalják amaz elméleteket, melyeket az Encyclika nekik tulajdonít.

Tényleg a történelmi fejlődés, a modernismus módszere és álláspontja nagyon különböző dolog attól, a minek azt az Encyclika szerzői állítják.

Nemhogy a bölcselem uralkodnék módszerükön, hanem épp a kritikai módszer vezette őket bizonyos bölcselemi következtetések megállapítására, vagyis a gondolkozás útjainak világosabb megjelölésére. Kritikájuknak független volta több úton megtetszik.

Mindenekelőtt a szövegkritika, valamint a magasabb kriticismus, mely a könyvek eredetének és értékének megállapításával foglalkozik, kizár minden bölcselemi előfeltételt. Ezt mutatja egyebek közt a János apostol-féle vers is, melyet a háromságvédők szoktak a Vulgatából idézni (I. Ján. 5, 7.): „Hárman vannak, kik bizonyoságot tesznek *a mennyben: az Atya, az Ige és a Szentlélek*. E versből a cursiv-betűs szavak a görög kéziratokban és fordításaikban, a Vulgatát kivéve, nem fordulnak elő egyikben sem. E szavakat, a mint Priscillien eretneknek egy néhány évvel ezelőtt felfedezett munkája tanúsítja, Spanyolországban ez eretnek tette bé (384.) a bibliába, hogy azzal a maga trinitarius tanát támogassa. Hogy az ember ily eredményre jusson, hogy ily kérdést kritikailag tanulmányozzon, világos, hogy ahhoz nem szükséges semmi bölcselemi tan vagy előfelvétel. S kell-e arra valami különös bölcselemi előkészület, hogy valaki a Pentateuchusban a források különbözőségét nyomozza; vagy hogy a szövegeknek a legfutólagosabb összehasonlítása által is meggyőződjék arról, hogy a negyedik evangelium lényegesen különbözik a synoptikusoktól, vagy hogy a niceai hitvallás az apostoli hitvallásnak a fejleménye?

De e benső bizonyítékon kívül kritikájuknak a bölcselemtől való függetlenségére nézve hivatkozhatnak elvitathatlan tényekre is. Mindenekelőtt arra, hogy a kritika sokkal régiebb, mint az a bölcselem, melyet nekik tulajdonítanak. „Agnosticismusról vagy immanentismusról“ még senki se hallott akkor, mikor 1670 és 1690 közt Simon Richard az ó és új szövetségről közreadta az ő nagyszerű „Histoires Critiques“ czimű művét, mely a tudományos módszert először alkalmazza a szentiratokra. Senki se hallott akkor még „symbolismusról“, vagy történelmi

„transfigurationól“, mikor dr. Astruc Jean 1753-ban Brüsszelben névtelenül kiadott munkában először kísértette meg, hogy rámutasson a legrégebb forrásokra, melyeket a Pentateuchus összeállításánál használtak.

Ez idő óta a kriticizmus a nélkül, hogy azon a bölcseلمي előfelvételeknek legkisebb nyoma is látszanék, ugyanazon tudományos elveket alkalmazta a bibliára és a kereszténység történelmére és ezek az elvek érvényükből nem veszítenek, mert azok a történelmi tudomány elvei.

Kriticizmusok függetlenségét mutatja egyes modernista tudósok esete is. Az ő és új szövetségnek hosszas vizsgálata volt az, mi Loisy abbét arra vezette, hogy megírja jeles tanulmányait 1900-ban és 1901-ben „A kijelentésről“ és „Izrael vallásáról.“ Az evangelium okmányainak türelmes tanulmányozása volt az, mi sokakat közülök arra indított, hogy újra átvizsgálják a hagyományos nézeteket az egyház alapításáról és a sacramentumokról. És sok éven keresztül folytatott türelmes összehasonlítása a különböző korszakoknak, melyek a katolikus gondolat fejlődését jelzik, volt az, mi őket a dogmákat illetőleg egy új nézetre vezette, arra, hogy a haladó tudományval a változhatatlan dogma nem összhangzik.

A kritikai módszert követik tehát és előadják a bibliai s történelmi kriticizmus eredményeit, melyeket az Encyelika, mikor őket azzal vádolja, hogy történelemírásuk és kriticizmusok csupán bölcseelkedés, elmulaszt felsorolni; és előadják ama változásokat, melyeket emez eredmények az ihletésről és a kijelentésről való fogalmakban előidéztek.¹

A hagyományos nézet: hogy a biblia az ő és új szövetségi kijelentésnek teljes okmánya s annak igaz voltát biztosítja az a körülmény, hogy azt minden részében Isten ihlette és hogy annak írói az általuk elbeszélte eseményeknek szemtanúi voltak. De e nézetet alapjában megingatta a szövegkritika, melyet mind a két szövetség történelmi könyveire alkalmaztak.

A szövegkritika a Pentateuchussal kezdette, melyet közönségesen Mózesnek tulajdonítanak. Már a tizenhatodik század óta különböző kritikusok oly dolgokat vettek észre, melyeknél fogva kétségbe vonták, hogy az egész Pentateuchus Mózesből

¹ Le progr. d. Modern. 17—23. l.

vagy az ő idejéből származnék. De a kérdésnek teljes, nem csupán tagadó, hanem állító megoldása a tizenkilencedik száz érdeme, ama jeles kritikusoké, kik a Pentateuchust és a többi történeti könyvet elejétől végig elemezték és számos bizonyíték után végül bizonyos határozott eredményt állapíthattak meg.

Itt felsorolják mindamaz eredményeket, melyek a protestansok előtt ismeretesek, melyeket elsősorban a protestans tudósok munkásságának köszönhetni, melyhez utóbb az ő munkásságuk is csatlakozott.

Nem térhetnek el az eredményektől, hogy az ó-szövetségnek történelmi könyvei oly elemekből vannak összeállítva, melyek különböző időszakokhoz tartoznak s nem annak a korához, a kinek a nevét viselik és nem tartózkodnak levonni ebből Izrael történetére a következményeket; nem tartózkodnak elhagyni a régi, szószerinti ihletést. Az ibletést nem lehet továbbra is a szavak vagy eszmék gépies átvitelének venni, hanem szó és eszme együttes felfogásának az Istennel sajátos módon egyesült emberi szellem által.

E felfogás különbözik attól, mit az Encyclika nekik tulajdonít. Nem tekintik az ihletést csupa tudtuladásnak, a melyet minden hívőnek, kényszerüleg hitévé kell tenni, hanem az Isten különös munkájának, az emberiség üdvét illető bámulatos isteni terv megvalósításának. Hogy a szentiratokban tévedések is fordulnak elő, nemcsak a nyelvet, hanem a tartalmat illetőleg is, az tény; de ezt könnyen megtudják maguknak magyarázni. Hogyha Isten maga mondta volna a szavakat és eszméket és közölte volna gépiesen a szentírókkal, bizonyára megválasztotta volna, hogy azok alkalmasak legyenek minden idő hívői számára; Istennek nem lett volna szüksége arra, hogy különböző, sokszor ellentétes módon ismétlje magát. De miután a szavak és eszmék az ember munkája, magukon viselik az ember nem tökéletes voltát, a honnan származnak az ismétlések és ellenmondások. Az ihletés nem azért adatott, hogy megakadályozza a tévedéseket, hanem hogy az ember munkája e tévedések mellett is időről-időre elébbre vigye az isteni tervnek megvalósítását.

És a kritikai vizsgálódás arra is ösztönzi, hogy megváltoztassák nézetüket a kijelentésről is, nem a mi annak lényegét

illeti — mert a kijelentést Isten izenetének nézik, — hanem a mi a módot illeti, a melyen azt Isten az emberrel közli. Az Encyelika a kijelentésnek mindenek felett külső jellegére tekint. Nem tagadják, hogy az Isten izenetének közléséhez szükség van külső eszközre, egy prófétára vagy isteni küldöttre. De a kérdés, hogy hogyan történik az izenetnek a prófétával közlése? A bibliai elbeszélések e közlést külső formában írják le, úgy, mintha testi fülhöz lettek volna a kijelentés szavai intézve. Az Encyelika szó szerint véve az elbeszéléseket, a kijelentésnek külső körülményére helyez sulyt, mintha az tenné bizonyossá, hogy Isten beszél az emberhez, holott mindenki tudja, hogy Isten nem lehet a külső érzék tárgya és nem is beszél ez úton az emberhez. A szent történelem nem úgy mutatja nekünk a kijelentést, mint külső dolgot; nem úgy, mint a mely egy ember által történt egyszer mindenkorra. Az Isten nemesak Mózeszt használta eszközül, hanem a következő prófétákat is. Az Isten szelleme nincs is egy korhoz, vagy az emberek egy kis csoportjához kötve, hanem előmlik az évszázak felett, az emberiség nemzetségei felett, tovább vive a magasabb tökéletesség felé.¹

A mi az újszövetséget illeti, az evangeliumok a kereszténységre ugyanaz, a mi a Pentateuchus Izrael népére. A kritika világánál a bibliának e nevezetes részei között vannak bizonyos hasonlóságok. Mint Izrael vallásának eredetét a Pentateuchusba foglalt különböző szerzőktől származott négy irat különbözőleg adja elő, a kereszténység eredetét is a négy evangelium különbözőképpen.

A betűhöz ragaszkodva az evangeliumok közti különbségek sok esetben valóságos ellenmondások lesznek. Az Encyelika ez ellenmondásokról semmit se akar tudni s a modernistákkal gunyolódva hivatkozik számos tudósra és egyházi atyára, a kik oly hibákat nem találtak a szentiratokban. De tényleg az illető tudósok is gyakran találtak feltűnő ellenmondásokra, melyeket a szöveg vagy a fordítás hibásságával igyekeztek elmagyarázni. De sikerült-e nekik az evangeliumok közt teljes összhangot megállapítani? az itt a kérdés. Nem.

Következőleg elősorolnak több különbséget. Egyebek közt, hogy Márknál a Jézus élete rendes, fokozatos fejlődés. Máthé-

¹ Le prog. d. Modern. 30—51 l.

nál és Lukácsnál meg már mindjárt kezdetben mint istenfia jelenik meg. És a negyedik evangélium írója is Jézust már a Keresztelő János által való megkereszteléskor istenfianak hirdeti, sőt Máthénál és Lukácsnál tovább menve, a világ előtt meglevőnek s a teremtés munkájában résztvevőnek mondja.

De a kritika nemcsak a különbségeket vizsgálja, hanem a hasonlóságokat is és a három első evangéliumot nagyon hasonlónak találta egymáshoz az elbeszélésekben és tartalmukban, habár azok közt ellenmondások is vannak. A negyedik evangélium más tervet követ, mint a synoptikusok; formája és anyaga is azokétól különböző. De mindemellett is nem lehet tagadni, hogy van érintkező pontja is a többi evangéliummal és hogy írójának ismernie kellett a synoptikusokat és hogy azok alapján dolgozott.

Az evangéliumok után az apostoli levelekre vonatkozó kritikai eredményeket ismertetik és mindezekből levonják a következményeket.

Mindenekelőtt azt, hogy az új szövetségi könyvek összehasonlításából méginkább kitűnik, hogy a szó szerinti ihletés teljesen tarthatatlan; továbbá azt, hogy az új szövetségben, valamint az ó-ban, szorosan véve történeti könyvek nincsenek, hanem csakis szent történetek, melyeket nagyjából az a hit alakított, melynek érdekében irattak; továbbá azt, hogy különbség van a történelmi Krisztus és a hit Krisztusa között. Krisztus magában egy, de őt lehet szemlélni, mint a történelem tárgyát és lehet mint a hit tárgyát. Jézus mint ember, az ő személye és külső cselekvése, az érzéki tapasztalatnak tárgya és ez értelemben a történelemhez tartozik; mint Krisztus (azaz mint Istennel a legsajátosabb módon egyesült lélek és mint közvetítője a kijelentésnek és kegyelemnek) csakis szellemi és isteni világosság által fogható fel és ebben az értelemben nem a történelemhez tartozik, hanem a hitnek tárgya . . .

S a kriticizmus helyesen különbözteti meg a mi a történelemben valódi attól, a mi csak történelmi formája ama természetfeletti tényeknek, melyeket az egyház hite hozott elő.

És a kriticizmus, mikor e megkülönböztetést teszi, nem *à priori* elv, nem a „transfiguratio“ és „disfiguratio“ elméleti alapján, hanem a szöveg és tények vizsgálata alapján jár el.¹

¹ Le prog. d. Modern 52—88 l.

A történelmi kritika módszereinek a kereszténység történelmére alkalmazása is határozott eredményeket hozott.

A hagyományos hitvédők megszokták az egyházat oly intézménynek tekinteni, mely a környező társadalmi és politikai világtól külön életet vezet, külön törvények szerint, mely törvények esodás jellegüknél fogva a vizsgálaton és megigazoláson felülállanak. Az egyháznak, mint a *Logos* munkájának és mint oly birodalomnak fogalma, — mely el van zárva ama törvények hatásától, melyek az emberi társaságok fejlődését szabályozzák, — miután Eusebius történelmi nagy munkájában egyszer alapot nyert, hosszú száz éveken keresztül elengedhetlen követelménye volt minden katolikus egyházi történelemnek.

E nézet, társulva a kijelentésről való amaz ismerettel, hogy a kijelentés változhatatlan elvont igazságok közlése, egy másik balnézetre vezetett, arra tudniillik, hogy a dogmatikai igazságok, melyek lassanként a hit értelmi örökségévé lettek, valamint a külső formák, melyeket az egyházi szervezet fokozatosan felvett, már kezdettől fogva megvoltak, legalább rejlőleg a Jézus beszédeiben, az első keresztények hitében és az egyházi atyák tanításaiban. A történelmi kritika mind e téves nézeteket elsöpörte. A kritikára nézve a kereszténység is éppen úgy tény, mint más tények, a fejlődés ugyanazon törvényeinek van alávetve, ugyanazoktól a dolgoktól, politikaiaktól, jogiaktól és gazdaságiaktól befolyásolva, ugyanazon változásoknak kitéve. Az a tulajdonsága, hogy vallásos tény nem fosztja meg ama más tulajdonságoktól, a melyek hozzá tartoznak minden történelmi tényhez, melyekben az ember szellemi cselekvése fejlődik ki.

A kritika tehát minden előítélet nélkül tanulmányozta a kereszténységet történelmi összefüggésében, úgy eredetében, mint a világon elterjedésében. Az újszövetségi iratokat tanulmányozva és összehasonlítva kétségtelenné tette, hogy elbeszéléseik ama kidolgozás nyomait hordják magukon, melyet a Krisztus személyét és tanításait illetőleg az első keresztény nemzedékek vallási tudata vitt végbe s hogy azoknak alapja a Jézus evangéliuma, Isten eljövendő országának hirdetése és a szív tisztaságára törekvés. Minden egyéb, mint a Krisztus és az Atya személyi viszonyára vonatkozó állítások, a messiási királyságnak bensőbb, szellemi fogalma, amaz új eszméknek a

kifejezése, melyeket a kereszténység tapasztalata hívott elő az evangéliumnak főleg értelmes és mivel követőiben s különösen Pál apostolban. A Krisztus tanítása történelmi anyagjáról való ilyen következtetés kizár minden lehetőséget arra nézve, hogy e tanításban az egyháznak későbbi theologiai tanítása benne lenne akárcsak csirájában is. És az egyházi atyák hagyományának is a tanulmányozása megbizonyította, hogy milyen hiábavaló kísérlet e hagyományban a katolikus hitnek alapvonalait keresni úgy, a mint azt a scholastikusok foglalták rendszerbe s a tridenti zsinat határozmányokba.

A kritikai módszer a catholicismus történelmére alkalmazva meg épp egyenesen vészthozó a régi theologiai álláspontokra. A helyett, hogy az eredetben ama dogmáknak magvait találná, melyeket az egyházi tekintély a százévek folyamán formulázott, oly vallást talál, mely eredetében nem formulázott, dogmanélküli, a mely csak lassanként öltötte fel a gondolat és szertartás meghatározott alakjait. Az evangéliumi izenet nem maradhatott volna fenn és nem terjedhetett volna el elsődleges szellemi egyszerűségében. Mikor Palestina határait átlépte és alkalmasnak látszott arra, hogy egyetemes legyen, hogy más népekben is ugyanazt a vallásos tapasztalatot keltse fel — önzetlenség, benső tisztaság, az igaz tulvilági jutalmazásában való remény, a Krisztushoz való ragaszkodás — alkalmazkodnia kellett azoknak értelmiségéhez és a Krisztust s szabadító küldetését más formába kellett öltöztetnie, mint a milyen a zsidó környezetben és a prófétismus népies hagyományában felvett forma volt. Mint pszichologiai egyszerűségében csodálatosan hajlítható, terjedt el az egyszerű kereszténység a római birodalom népei között, alkalmazkodva azoknak értelmiségéhez és szellemi fejlettségéhez s mindeniktől kölesönözve bizonyos elemeket, melyek a tovább fejlődésére szükségeseknek látszottak. Az alkalmazkodásnak e munkája aránylag rövid idő alatt ment végbe és — köszönet érte Pál apostol befolyásának — nyomot hagyott a Jézus életéről való elbeszélésekben, melyek elsősorban inkább taniak és buzdító jellegűek, mint szorosan történelmieik. Ilyen kidolgozás gyakorlódott különösen ama tanokra nézve, melyek később alapvetők lettek a catholicismusra — mint a háromság dogmája, a christologiai dogma és az egyház szervezete. S az egyház az első idők

charismaticus hierarchiájából, mely szellemi adományok és személyi tulajdonságok szerint volt rendezve, hamar átment a hivatalos és monarchikus hierarchiára, mely a tekintély és sacramentális hatalom rendjén épült fel.

A mi a háromsági és a christologiai dogmát illeti, a kritika ki tudja mutatni a fejlődés fokokat, melyek a második niceai zsinat megállításaihoz vezettek. A Krisztus alakjának a hívők felfogásában és érzelmében való folytonos emelkedése, a különböző formulák, melyeket az ő méltóságának kifejezésére a megtérített nemzetek bölcseleti és theologiai nyelve szerint alkottak és néhány Pál apostoltól általánosított héber fogalom kidolgozásával összekötöttek, gyors fejlődését idézték elő amaz értelmi elemeknek, melyek az evangéliumi üzenet által keltett szellemi mozgalomban benne rejlettek. A Cselekedetek könyve az első keresztény tanítást visszhangozva Jézusról úgy beszél, „mint emberről, ki megbizonyított Istentől hatalmas erők, csodatételek és jelek által.“ Ez volt az első keresztények egyszerű és mélységes hite.

Mennyire más lett ez később!

A Krisztus személyére vonatkozó evangéliumi eszméknek kidolgozásával együtthaladt a szentlélek eszméjének is a kifejtése. Mint minden vallási megújulás kezdetén szokott történni, rendkívüli dolgokat, az erők csodás nyilvánulásait látták a kicsiny gyülekezetekben, melyeket a dolgok általános megújulásának élénk vágya foglalt el. E rendkívüli erélyt vagy hatalmat önkéntelenül egynek vették Isten szellemével. Mindjárt természetes correlatio állapult meg az Atya közt, — kihez a hívő ájtatosságát intézi —, s a fiú közt —, ki a szellemnek, az Isten fiaivá levés erejének adója —, és a szentlélek közt, — mely az új hit legesodásabb nyilatkozatainak az oka. És miután éppen a keresztelésnél mutatkozott a legnyilvánvalóbban a megtérésnek csodás, titokzatos eredménye, e beavató szertartásban formulázták először a háromságot, mely formula Pál apostol előtt ismeretlen volt. A keresztelésből a háromság formula, mint Justinus martyr is tudósít, a szertartásban ment át.

Az eszméknek eme kidolgozása, melyet a zsinatok azután tovább folytattak és egy nagyterjedelmű theologiai rendszert állapítottak meg, ma úgy tűnik fel, mint egy rideg aprioristikus rendszernek az eredménye.

A mi végül a keresztény gyülekezetek szervezetét illeti, a második száztól fogva a monarchikus episcopatumot kezdték elfogadni részint a synagogától, részint a hellen társaságoktól véve át bizonyos hivatalokat és ezimeket.

Nyugaton az egyház új módszereknek érezte szükségét. Az értelmi harez tere itt nem a szorosán vett theologia, hanem a philosophia, vagy még inkább a philosophus apologetika. Az egyháznak legsürgősebb feladata lett, hogy a bölcseletet úgy formálja és alkalmazza, hogy az előkészületül szolgáljon a dogmára, hogy az értelmi eszköz és erkölesi disciplina legyen az életnek minden ágában. A scholasticismus ezt Aristoteles segítségével teljesítette, létrehozott egy oly rendszert, a bölcseletnek és vallásnak oly összetételét, mely az ember szellemét alázatos alázatásban tartsa úgy az értelmi, mint az erkölesi dolgokban. Ezért ragaszkodott a pápaság ahhoz jobb ügyhöz méltó szivóssággal és canonizálta a tridenti zsinaton. A scholasticismusban a leghatásosabb védelmét látta a pápai tekintélynek, mely a középkorban fénypontján állott, de azután aláesett. S ma hiábavaló kísérlet a scholasticismust visszaállítani.

A modern katolikusoknak az a meggyőződése, hogy a hitet és tudományt összhangba lehet hozni; a modern katolikusok ezért elfogadják a történelmi kritika eredményeit, valamint a változhatatlanságnak is bizonyos mértékét, de nem a középkori vallási és egyházi formulákra, hanem a kereszténység benrejő igazságaira nézve. A modern katolikusok, bár előttük bizonyos értelmi formulák, bizonyos tekintélyi intézmények, melyek a középkorról szállottak az egyházra, a jövőt illetőleg akadályoknak látszanak, mégis mint egyének nem akarnak azokkal szemben ellenséges állást foglalni el; de kötelességüknek ismerik és bizalommal munkálnak arra, hogy a hívők tömege tudatára jőjjön azok akadályozó voltának. A katolicismusnak magasabb vallási tapasztalata csak egy fölvilágosultabb, miveltebb, szellemibb köztudatnak lehet gyümölcse.¹

¹ Le progr. d. Modern. 89—108. 1.

Vallás, erkölcs és jog.

(Folytatás.)

A 6.-ik parancs: *Ne ölj!* Az V. könyv az ölés különböző eseteiről emlékezik meg s érdekesen világítja meg az e bűncselekményre vonatkozó akkori fölfogást.

A IV. rész 42. verse olyan gyilkosról szól, „a ki *tudatlanságból* felebarátját megölte volna, a ki azelőtt őtet nem gyűlölte volna.“

Ez a Mózes választotta három városok egyikébe menekülhetett, (IV. r. 41. 3.) *hogy élne.*

A későbbi időkben is ismeretes menevéd (asylum) jogaival élhetett a tettes.

A XIX. r. 11. v. szerint „hogya ha lejjend valaki, a ki az ő felebarátját gyűlölvén, meglesi őtet és reá támadván, halálra verendi azt és meghaland — ha futand e városok közül valamelyikbe: akkor annak a városnak vénei küldjék el és vonják ki onnét és adják azt a megholt ember atyafiának kezébe, hogy ölettessék meg.“

E szerint még a magánboszú volt a büntetés módja és pedig a talio = szemet szemért, fogat fogért alapján.

Ma az ember élete elleni bűncselekményeknek számos fajtát különböztetjük meg s a büntetőjog történeti fejlődésének az eredményében a büntetőtörvénykönyvek humanusabbak az emberi életet kioltó bűnösökkel szemben, mint ezek, korukhoz viszonyítva.

A VI. parancs tilalma tulajdonkép azt az erkölcsi elvet testesíti meg, hogy az ember élete az emberi társadalomban senki részéről sértve ne legyen s ezért a halálbüntetés is végső elemzésében e parancs tilalma alá esik.

Sőt az erkölcsi elv tartalmának bővítése oda vezet, hogy e parancs az ember testi és szellemi épsége ellen irányuló cselekményeket is tilalmazza, mert az ember szervezetének alapos